

A DIFFERENT LOOK AT TRIANON.
DISCOURSE, CULTURE, HISTORY

INNE TRIANON.
DYSKURS, KULTURA, HISTORIA

POZNAŃ 2022

Edited by / Redakcja
Karolina Kaczmarek
Paweł Kornatowski
Marcin Lewandowski
Kinga Piotrowiak-Junkiert

Adam Mickiewicz University, Poznań
Faculty of Modern Languages and Literatures
Wydawnictwo RYS
Poznań 2022
Publishing series / Seria wydawnicza
HUNGARIAN INQUIRIES

Editor in chief / Redaktor serii
Dr. hab. Karolina Kaczmarek, Prof. UAM (Adam Mickiewicz University, Poznań)

Scientific committee / Komitet naukowy
Prof. Elena Griva (University of Western Macedonia)
Prof. Georgia Katsouda (Academy of Athens)
Prof. Panagiotis Krimpas (Democritus University of Thrace)
Prof. Dr. hab. Gościwit Malinowski (University of Wrocław)
Dr. hab. Jędrzej Paszkiewicz, Prof. UAM (Adam Mickiewicz University, Poznań)
Dr. hab. Péter Pátrovics (Eötvös Loránd University, Budapest)
Dr. hab. Damian Szymczak, Prof. UAM (Adam Mickiewicz University, Poznań)

Volume reviewer / Recenzenz tomu
Dr. hab. Marcin Grygiel, Prof. UR (University of Rzeszów)

Chapter reviewers / Recenzenci rozdziałów
Dr. Péter Bencsik (University of Szeged)
Dr. hab. Marcin Grygiel, Prof. UR (University of Rzeszów)
Dr. hab. Tadeusz Kopyś (Jagiellonian University in Kraków)
Dr. Gergely Romsics (Research Center for the Humanities, Budapest)
Dr. Eszter Szabó-Rezner (Eötvös Loránd Research Network, Research Center for the Humanities, Budapest)

Language editor / Redakcja językowa
Dr. Marcin Lewandowski (Adam Mickiewicz University, Poznań)

Cover design / Projekt okładki
Dr. Jowita Niewulis-Grablunas (Adam Mickiewicz University, Poznań)

Copyright by
Grzegorz Bubak, Karolina Kaczmarek, Srđan Mićić, Ibolya Murber, Adrienn Nagy, Zoltán Németh, Júlia Vallasek, Csaba Zahorán

Copyright by
Wydawnictwo Rys

Edition I, Poznań 2022

ISBN 978-83-67287-08-1

DOI 10.48226/978-83-67287-08-1

Editor / Wydanie:

Wydawnictwo Rys
ul. Kolejowa 41
62-070 Dąbrówka
tel. 600 44 55 80
e-mail: tomasz.paluszynski@wydawnictworys.com
www.wydawnictworys.com

Contents / Spis treści

From the Editors	7
Od Redakcji	9
DISCOURSE / DYSKURS	11
<i>Csaba Zahorán</i>	
Egy nap – 2020. június 4.....	13
<i>Srđan Mićić</i>	
The Image of Hungarians in the <i>Narodna odbrana</i> Review.....	33
<i>Karolina Kaczmarek</i>	
Węgrzy w Siedmiogrodzie w latach 1918–1938. Walka o ziemię, język i tożsamość	49
CULTURE / KULTURA.....	63
<i>Zoltán Németh</i>	
The Status of Hungarian Literatures across the Border	65
<i>Grzegorz Bubak</i>	
Traktat z Trianon i jego późniejsze konsekwencje ukazane w węgierskim filmie fabularnym	77
<i>Júlia Vallasek</i>	
“A Strange, Chilly World...” Urban Spatial Compositions in Three Hungarian Novels Depicting the Regime Change of 1919	89
HISTORY / HISTORIA.....	103
<i>Ibolya Murber</i>	
Post-Trianon Border Changes between Austria and Hungary	105
<i>Adrienn Nagy</i>	
A nyugat-magyarországi lakosság mindennapjai a csempészet árnyékában.....	117

Od Redakcji

W 2020 r. minęło 100 lat od dnia podpisania pokoju w Trianon, który dla Królestwa Węgier oznaczał fatalny koniec I wojny światowej. Podpisany ze zwycięskimi mocarstwami traktat stanowił jedną z najważniejszych cezur w dziejach Węgier i narodu węgierskiego, determinującą nie tylko jego późniejsze dzieje, ale również mentalność i kulturę. Z uwagi na fakt, że z dnia na dzień Węgry straciły trzy czwarte powierzchni kraju, słowo Trianon szybko stało się znakiem kluczowej zmiany w dziejach całej Europy Środkowej, zwłaszcza dla Słowaków, Rumunów, Ukraińców, Chorwatów, Serbów, Austriaków, a także Polaków, bo wraz z zatwierdzeniem traktatu kończyło się tysiącletnie sąsiedztwo z Węgrami. Zmiany w zakresie języka, tożsamości narodowej, literatury czy prawa przeniknęły do niemal każdej dziedziny życia, trwale kształtując strategię myślenia i mówienia o Trianon.

Z okazji setnej rocznicy podpisania traktatu Wydział Neofilologii i Wydział Historii UAM zorganizował międzynarodową konferencję *Inne Trianon. Narracje, pamięć, konteksty*. Celem naukowej debaty była przede wszystkim refleksja nad stosunkiem Węgrów oraz innych narodów zamieszkujących to państwo przed 1920 r. do treści traktatu i wynikających z nich konsekwencji. Międzynarodowe grono badaczy zaprezentowało kilkanaście artykułów, które pozwoliły zobaczyć Trianon z zupełnie nieznanymi punktów widzenia. Zainicjowana debata skupiała się nie tylko na kwestiach politycznych i historii krajów bezpośrednio związanych z tym doświadczeniem, ale także stawiała pytania dotąd pomijane.

Niniejszy tom prezentuje wybór tekstów, które pokazują nam, z czym musimy się mierzyć, mówiąc o traktacie trianońskim, jakie kwestie wciąż pozostają niewyjaśnione, a przede wszystkim: czego dzisiaj uczy nas doświadczenie zmieniających się granic. Gorąco zapraszamy do lektury!

Karolina Kaczmarek
Paweł Kornatowski
Marcin Lewandowski
Kinga Piotrowiak-Junkiert

Karolina Kaczmarek

Adam Mickiewicz University, Poznań,
Faculty of Modern Languages and Literatures,
Institute of Applied Linguistics,
Department of Hungarian and Finnish Studies

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Wydział Neofilologii, Instytut Lingwistyki Stosowanej,
Zakład Filologii Węgierskiej i Fińskiej

Węgrzy w Siedmiogrodzie w latach 1918–1938. Walka o ziemię, język i tożsamość

Kiedy pod koniec 1918 r. dla wielu małych narodów Europy wojna się już zakończyła, dla Węgrów w Siedmiogrodzie nadal trwała. Wojska rumuńskie, niekiedy wbrew ustaleniom międzynarodowym, zajmowały obszary, które wcześniej przynależały do Węgier i często były zamieszkałe w niemal stu procentach przez ludność węgierską. Następnie Węgry Wschodnie zostały ostatecznie przyłączone do Królestwa Rumunii. Podział ziem, w którym nie wzięto pod uwagę czynnika demograficznego, w połączeniu z rumuńską polityką nacjonalistyczną pociągnęły za sobą ogrom ludzkich dramatów. W Rumunii wprowadzono ustawy i rozporządzenia, które dyskryminowały ludność węgierską, a język traktowany był jako narzędzie walki politycznej. W tych niesprzyjających okolicznościach warto zwrócić uwagę na ogromną determinację i wytrwałość węgierskiej diaspory, a szczególnie grupy seklerskiej, w walce o ziemię, kulturę i język, który po niekorzystnej dla Węgrów zmianie granic stał się podstawowym filarem utrzymania narodowej tożsamości.

W artykule przedstawione są wydarzenia obejmujące stosunkowo długi okres między dwoma wojnami, konieczne więc było skoncentrowanie się tylko na niektórych wydarzeniach i wprowadzanych wtedy

rozwiązaniach prawnych, szczególnie tych dotyczących stosowania języka ojczystego w życiu publicznym. Jak pokazały doświadczenia kolejnych lat, dość rozpaczliwa walka zbrojna o utrzymanie chociaż części ziem Węgier Wschodnich była uzasadniona, a przegrana wojskowa skutkowała później kolejnymi odsłonami walki, już na poziomie kultury i języka. Nie ulega wątpliwości, że w podtrzymywaniu tożsamości narodowej bardzo pomaga zachowanie i pielęgnowanie języka ojczystego, chociaż z pewnością istnieje też niezależna od tego czynnika, mniej lub bardziej lokalna identyfikacja kulturowa. Dlatego tożsamość rumuńskich Węgrów ogólnie, oraz grup węgierskich wyróżniających się pod względem kultury i odmian języka, takich jak Seklerzy czy Czangowie, narażona została na znaczące osłabienie. Tożsamość ta okazała się jednak być wystarczająco silna, żeby zachować się wśród kolejnych pokoleń. Dzisiaj młodzi Seklerzy przedstawiają się za granicą jako Węgrzy z Rumunii, natomiast wśród Węgrów siedmiogrodzkich identyfikują się bardziej szczegółowo, na podstawie miejsca pochodzenia. „Byliśmy w Hiszpanii, kiedy zapytano nas, czy jesteśmy Rumunami. Powiedziałem, że nie, wypraszam sobie... jestem Węgrem, dodałem, że Węgrem z Siedmiogrodu, żeby to zrozumieli... po dłuższej rozmowie zrozumieli, dlaczego jestem Węgrem siedmiogrodzkim, a nie Węgrem z Węgier, ale niezależnie od tego, jestem po prostu Węgrem” (Marosvásárhely/ Târgu Mureş). [...] „Jeżeli pytają w Kolozsvár¹, to mówię, że jestem Seklerką, jeżeli w Niemczech, to Węgierką” (Gyergyószentmiklós/ Gheorgheni)” (Székely 2014: 7). „Czuję, że słabiej znam język, ale jest gdzieś we mnie wielka duma, że jestem zarówno Seklerką, jak i Węgierką” (Gyergyószentmiklós/ Gheorgheni) (Székely 2014: 10).

Kształtowanie granic

Pod koniec I wojny światowej przedstawiciele rumuńskich i węgierskich partii politycznych rozpoczęły negocjacje na temat dalszych

---

¹ Pol. Kluż-Napoka, rum. Cluj-Napoca.

losów Wschodnich Węgier, w tym Siedmiogrodu. Początkowo wydawało się, że możliwe jest wypracowanie konsensusu. 31 października w Budapeszcie utworzono Rumuńską Radę Narodową, z którą prowadzono rozmowy. Kiedy pod koniec miesiąca do Budapesztu przyjechał rumuński polityk Iuliu Maniu, prowadzący rozmowy węgierski dyplomata Oszkár Jászi zapewnił go, że rząd węgierski nie będzie stawiał przeszkód w zwołaniu lokalnego rumuńskiego zgromadzenia narodowego w Alba Iulii (węg. Gyulafehérvár). Węgierskie koleje państwowe uruchomiły nawet specjalne połączenia dla delegatów (Köpeczi 1989: 568–569). Rząd rumuński natomiast już od 1916 r., tj. od momentu przystąpienia Rumunii do wojny po stronie aliantów, dążył do całkowitego przyłączenia Siedmiogrodu do państwa rumuńskiego. 24 listopada rumuński komitet narodowy rozesłał list z wezwaniem do rumuńskich rad lokalnych w Siedmiogrodzie, by proklamowali bezwarunkowe przyłączenie się do Królestwa Rumunii. Wzywano, by do momentu zebrania się rumuńskiego zgromadzenia lokalnego w Alba Iulii jak najwięcej gmin wydało takie oświadczenie, podpisane przez możliwie największą liczbę ludności. Rumuńska dyplomacja liczyła, że dzięki temu uda się uniknąć plebiscytów lokalnych na obszarach zamieszkałych w przeważającej lub dużej części przez Węgrów (Köpeczi 1986: 1715–1716). W tej atmosferze na zgromadzeniu przyjęto Deklarację o przyłączeniu Siedmiogrodu do Królestwa Rumunii. Obiecano w niej m.in. całkowitą równość narodowości zamieszkujących Siedmiogród i demokratyczne zasady ich funkcjonowania, reformę rolną, poszanowanie zasad Woodrowa Wilsona. Każda narodowość miała działać, rządzić się i ustalać prawa we własnym języku. Chociaż proklamacja nie miała faktycznej mocy prawnej, to jednak stanowiła pierwszy etap oderwania Siedmiogrodu od Węgier. 11 grudnia 1918 r. przyłączenie Siedmiogrodu do Rumunii proklamował król rumuński Ferdynand. 22 grudnia na zgromadzeniu narodowym w Kluż-Napoka Węgrzy zaprotestowali przeciwko przyłączeniu do Rumunii, głos ten jednak nie został w żaden sposób wzięty pod uwagę.

Tymczasem już od 7 listopada wojska rumuńskie, pomimo protestów węgierskich kierowanych do Ententy, rozpoczęły zajmowanie kolejnych obszarów Wschodnich Węgier, 25 listopada dochodząc do miasta Bor-

szék, a następnie do rzeki Marusza. Zasadniczo Rumuni nie napotkali na opór, gdyż miejscowa ludność liczyła na interwencję zbrojną armii z Węgier. Ponieważ jednak zaniedbani i często wygłodzeni żołnierze dokonywali licznych rabunków, dochodziło do starć z miejscową ludnością i oddziałami Straży Narodowej (Bárdi et al. 2016: 254).

W tym okresie na ziemiach Wschodnich Węgier panował chaos, nasilały się nastroje rewolucyjne wśród rumuńskich chłopów, dochodziło do napaści na majątki szlacheckie, zarówno rumuńskie, jak i węgierskie, miasta były plądrowane przez żołnierzy wracających z wojny oraz różnego typu bandy. Rząd węgierski, chcąc uporządkować sytuację, polecił utworzenie rumuńskich rad lokalnych, które wobec powojennego chaosu miały zadbać o bezpieczeństwo, poszanowanie własności prywatnej i porządek publiczny. Oszkár Jászi, świadomy faktu, że chaos jest potęgowany przez napięcia na tle narodowościowym, zwrócił się do administracji węgierskiej, by w kontaktach rumuńsko-węgierskich „postępowała z życzliwością i unikała zadrażnień”. Pomimo wielu prób ze strony zarówno węgierskich, jak i rumuńskich władz lokalnych ludności węgierskiej i rumuńskiej nie udało się dojść do porozumienia. Rumuńscy chłopcy byli rozczarowani, że administracja Wschodnich Węgier pozostawała w rękach węgierskich, dochodziło do niszczenia urzędów. Dochodziło też do krwawych zajść, których prowodyrami miała być szlachta węgierska. Ludność rumuńska opowiadała się za odłączeniem od Węgier. Po uzyskaniu przez Rumunów zgody od państw sprzymierzonych na zajęcie przez nich terenów do rzeki Maruszy, Rumuni z Siedmiogrodu wysunęli dalsze roszczenia, domagając się przyłączenia do Rumunii kolejnych komitatów Siedmiogrodu, a później całych Wschodnich Węgier (Kopys 2006: 122).

W grudniu 1919 r. armia rumuńska, przy akceptacji Ententy, wkroczyła do Siedmiogrodu, bez większych trudności zajmując obszary zamieszkałe przez Węgrów, w tym, 24 grudnia, miasto Kluż-Napoka. Armia z Węgier była w tym okresie zbyt słaba, by mogła powstrzymać Rumunów, a stacjonujące w Siedmiogrodzie regularne oddziały były mało użyteczne ze względu na niskie morale. Pewne nadzieje wiązano natomiast z 38 dywizją węgierską walczącą w Siedmiogrodzie, zorganizowaną m.in. przez młodych i pełnych zapału ochotników seklerskich,

których motywacją miała być obrona ich małej, a jeszcze dodatkowo okrojonej ojczyzny. Oprócz miejscowych ochotników Węgierska Rada Seklerów urzędująca w Budapeszcie kierowała do organizujących się batalionów Seklerów powracających z wojennych frontów Europy. Mobilizacja przyniosła dość dobre efekty. Do połowy grudnia dywizja liczyła 2–3 tys. żołnierzy (Bárdi et al. 2016: 255).

Z końcem listopada organizacją dywizji zajęli się płk Pál Nagy i płk Károly Kratochvil. 17 stycznia 1919 r., na prośbę żołnierzy jednostka ta, decyzją ministra obrony narodowej Sándora Festeticsa otrzymała nazwę „Dywizja Seklerów” (*Székely Hadosztály*)². W skład oddziałów wchodziło wojsko węgierskie i ochotnicy seklerscy. Dywizja ta została rozwiązana z końcem lutego 1919 r., jednak żołnierze seklerscy nadal kontynuowali walkę, niektórzy w zwartej formacji, jako „Oddział Seklerów”, inni rozproszeni w mniejszych grupach. Oddziały seklerskie miały nieco inny charakter niż pozostałe jednostki armii węgierskiej. Przede wszystkim, działały one odrębnie, a ich cele nie do końca były zbieżne z celami rządu węgierskiego. Z całą pewnością struktury te były inne niż w armii zorganizowanej przez komunistyczny rząd Béli Kuna według nowych, silnie demoralizujących wzorców sowieckich. Zmiany wprowadzone przez rząd Kuna przyczyniły się do ostatecznego rozpadu oddziałów węgierskich, które i tak nie wykonywały już licznych, napływających po sobie chaotycznych rozkazów. Próba odbudowania węgierskiej armii nawet w takim niewielkim zakresie, na jaki pozwoliły państwa sprzymierzone nie powiodła się. Dywizja Seklerów była więc w zasadzie jedyną formacją, którą udało się skutecznie zorganizować. Zostały w niej zachowane dawne struktury i normy obowiązujące w armii austro-węgierskiej. Inna była też motywacja Seklerów, którzy walczyli bezpośrednio o obronę rodzinnej ziemi, swoich rodzin i majątków (Nagy 2009: 71–86). Ducha tej walki oddaje emocjonalna treść ulotki – odezwy mobilizacyjnej:

---

² Nazwę *Székely Hadosztály* stosuje się niekiedy dla wszystkich oddziałów walczących w jakikolwiek sposób z Rumunami w tym okresie.

Seklerscy żołnierze!

Ludy Węgier zakończyły wojnę. Wojnę zakończyła rewolucja. Wy wróciliście do domu, ale tutaj w domu nie czeka na was pokój! Pokój został przerwany przez nowego wroga: bezprawie i przemoc Rumunów, Czechów i innych małych ludów. Rumuni zadeklarowali, że odłączają się od Węgier. Chcą oderwać od nas dwadzieścia sześć komitatów, a w tych dwudziestu sześciu komitatach jest cały Siedmiogród i Seklerszczyzna, a więc również Wasz dom! Nie pozwólcie temu domowi nędznie zginąć! Bądźcie zjednoczeni wspólnotą krwi, i tak jest nas niewielu. Bądźcie zjednoczeni tak, jak byliśmy zjednoczeni niezłomnym bohaterstwem w czteroletnim okresie zwycięstw i klęsk. Pozostaniemy sobie wierni, ramię w ramię, aż sprawiedliwy pokój nie nastąpi również dla nas. Sami dobrze wiecie, że jeżeli wspólnota się rozpadnie, rozpadnie się porządek, to każdy będzie nad nami panował, bo we wspólnocie jest siła! Były drugi pułk huzarów przekształca się w nowy pułk, w Pułk Ludu Seklerów! To jest pułk narodu Seklerów! Żołnierze seklerscy! Wasz pułk należy od dzisiaj do Ziemi Seklerów! Jesteście żołnierzami waszych braci, rodziców, żon, dzieci, żołnierzami ludu Seklerów! Najświętszą przysięgą jest krew, która płynie w ich i waszych żyłach! Jesteście życiem, miłością i nadzieją osieroconego ludu seklerskiego! Wy żyjecie dla Nich oni dla Was! Pozostańcie razem! Jeden przy drugim! Zjednoczcie się! Zaciągajcie się! niesprawiedliwość nie rozpanoszy się przez przemoc, jeżeli Wy pozostaniecie jednością!

Żołnierze seklerscy!
Wasi bracia, siostry i dowódcy czekają na Was,
na Pułk Ludu Seklerów!
Nie opuszczajcie się nawzajem!
Niech was Bóg błogosławi!

Narodowa Rada Seklerów³

---

³ Tłumaczenie tekstu odezwy: Karolina Kaczmarek. Ulotka udostępniona na stronie społeczności: *Székely Hadosztály* (Dywizja Seklerów) <https://www.facebook.com/177980962237904/photos/a.177982552237745/306546376048028/?type=3&theater> [dostęp: 21.10.2021].

W okresie od grudnia 1918 do marca 1919 r. armia seklerska z sukcesami prowadziła walkę wyzwolenczą. Co prawda Rumuni już na początku lutego 1919 r. dotarli do zachodnich granic Siedmiogrodu, jednak armia seklerska zatrzymała ich tam na dłużej. Przez dwa i pół miesiąca Seklerzy skutecznie bronili się na linii Szinérváralja–Szilágy-somlyó–Csucsá–Vaskoh, a 22 lutego na kilka dni udało im się odbić miasto Zilah (rum. Zalău).

Rząd węgierski chciał utrzymać dobre stosunki z Ententą, dlatego nie wspierał walki Seklerów. Poza tym 20 marca 1919 r. prezydent Mihály Károlyi otrzymał notę, w której alianci poinformowali Węgrów o nowej, niekorzystnej dla nich linii demarkacyjnej, zmuszając ich do wycofania się 100 km na zachód od linii Szatmár–Arad. Była to dla Węgrów ogromna porażka, wobec czego 21 marca premier Dénes Berinkey wraz z całym rządem podał się do dymisji, przekazując władzę partii socjalistycznej. Socjaliści wraz z komunistami przekształcili natomiast ustrój państwa węgierskiego w komunistyczny, tworząc Węgierską Republikę Rad. Utworzona w miejsce rządu Rada Rewolucyjna w żaden sposób nie wspierała armii Seklerów, którzy mimo tego przez kolejny miesiąc skutecznie powstrzymywali napór wojska rumuńskiego. 25 kwietnia dowództwo węgierskie nakazało walczącym Seklerom dołączenie do oddziałów węgierskich nad Cisą. Płk. Kratochvil nie chciał natomiast służyć w armii komunistycznej, dlatego 27 kwietnia złożył broń, co w praktyce oznaczało zakończenie powstania Seklerów (Bárdi et al. 2016: 256).

Podpisany 4 czerwca 1920 traktat w Trianon (ratyfikowany przez Rumunię 26 VII 1921) przypieczętował wcześniejsze pakti i przyłączenie ziem Wschodnich Węgier do Rumunii.

Polityka dyskryminacji ze względu na narodowość i język

Politykę rumuńską wobec diaspory węgierskiej w okresie międzywojennym można podzielić na kilka etapów:

- 1918–1922 – przejmowanie przez Rumunów instytucji węgierskich, wymiana urzędników węgierskich na rumuńskich, osłabienie pozycji

węgierskiej arystokracji poprzez niekorzystne dla nich rozwiązania reformy rolnej, przeniesienie edukacji w języku węgierskim do szkół wyznaniowych i uniemożliwienie Węgom organizowania samorządów o charakterze narodowościowym;

- 1922–1926 – polityka dyskryminacji i rumunizacji, nacjonalizacja węgierskich przedsiębiorstw i instytucji finansowych, wprowadzanie ograniczeń w stosowaniu języka węgierskiego w szkołach i samorządach lokalnych, tworzenie w pasie przygranicznym nowych wsi dla ludności niewęgierskiej;
- 1927–1931 – okres względnej stabilizacji, złagodzenie restrykcji;
- 1931–1934 – kryzys gospodarczy, pogorszenie sytuacji materialnej węgierskiej diaspory;
- 1934–1940 – dalsze ograniczanie praw diaspory węgierskiej w reakcji na rewizjonistyczną politykę Węgier. Dyskryminacja Węgrów w obszarze praw pracowniczych, prawa do stosowania własnego języka i w różnych obszarach działalności gospodarczej pomimo uchwalenia tzw. Statutu Mniejszości (Bárdi 2008: 90–91).

Mimo że w 1919 r., pod naciskiem międzynarodowym, Rumunia podpisała zobowiązanie o przestrzeganiu praw mniejszości narodowych, to prawa te nie były realizowane. Po zajęciu ziem Siedmiogrodu Rumuni rozpoczęli przekształcanie systemu administracji, a urzędnicy byli zmuszani do składania przyrzeczenia wierności władzom państwa rumuńskiego:

Ja, ... przyrzekam na wszechmocnego Boga, że będę wierny królowi Ferdynandowi I i Państwu Rumuńskiemu, wiernie dotrzymam ustaw i rozporządzeń krajowych oraz dekretów Rządu, swoje obowiązki będę wypełniał uczciwie, sumiennie i bezstronnie oraz dotrzymam tajemnicy zawodowej. Tak mi dopomóż Bóg! (Veress 2020: 155).

Wielu urzędników odmówiło składania przyrzeczenia nowym władzom rumuńskim, co często skutkowało aresztowaniem lub zwolnieniem z pracy (Bárdi 2013: 74–89). W 1936 r. wprowadzono ustawę o administracji państwowej, w której zapisano, że rada miasta lub

komitatu może zostać rozwiązana, jeżeli językiem obrad będzie język inny niż rumuński (Fábián 2018: 178).

Język rumuński stał się językiem urzędowym. W 1923 r. wprowadzono obowiązkowy egzamin z języka rumuńskiego dla wszystkich urzędników. Ponieważ wielu z nich nie znało tego języka wystarczająco, nastąpiła fala masowych zwolnień z pracy. Obejmowały one urzędników wszystkich szczebli, w tym tych najniższych, jak listonosze czy kolejarze. Po 1921 r. wszystkie dokumenty urzędowe trzeba było składać po rumuńsku, w miejscach publicznych pojawiły się napisy „Wolno rozmawiać wyłącznie po rumuńsku”. Rozpoczęto kampanię na rzecz romanizacji, przekonując, że Seklerzy to po prostu zmadziaryzowani Rumuni i chodzi tylko o ich powrót do korzeni. Usilnie dążono do tego, by język rumuński był przeważający. W miejscowościach, gdzie Węgrzy stanowili większość, nie można było pisać nazw miast i ulic po węgiersku – w pewnych okresach nawet w publikacjach w języku węgierskim. Tablice dwujęzyczne w nazwach firm prowadzonych przez Węgrów były opodatkowane, a potem zupełnie je usunięto. Sprawy w sądach prowadzono wyłącznie po rumuńsku, a jeżeli ktoś nie znał tego języka, to zatrudniano węgiersko-rumuńskiego tłumacza (Köpeci 1989: 589).

Szkolnictwo w języku węgierskim po 1919 r. praktycznie ograniczyło się do szkół wyznaniowych, które nie były w żaden sposób dotowane przez państwo rumuńskie. Zlikwidowano ponad tysiąc szkół węgierskojęzycznych, a z czasem sytuacja jeszcze bardziej się pogarszała. W niektórych komitatach, gdzie Węgrzy byli większością, np. Csík albo Szatmár, nie było ani jednej szkoły z oddziałami węgierskimi, więc dzieci musiały chodzić do szkół rumuńskich. Pozostało tylko kilkanaście węgierskojęzycznych przedszkoli wyznaniowych a językiem przedszkoli państwowych wszędzie był rumuński (Köpeci 1989: 590). W 1924 r. na obszarze Węgier Wschodnich w szkołach utworzono „strefy kulturowe” z rumuńskimi nauczycielami w celu wprowadzenia wśród ludności dwujęzyczności (czy też tzw. ponownej rumunizacji)⁴. W szkołach wyznaniowych wprowadzono w 1923 r. obowiązkową

---

⁴ <http://lexikon.katolikus.hu/M/magyars%C3%A1g%20Erd%C3%A9lyben.html> [dostęp: 20.03.2021].

naukę języka i literatury rumuńskiej, a geografia i historia miały być prowadzone w języku rumuńskim. Liczba godzin języka węgierskiego nie mogła być natomiast większa niż języka rumuńskiego. W 1924 r. weszła w życie ustawa, zgodnie z którą w szkołach państwowych językiem nauczania miał być rumuński. Ustawa o szkolnictwie podstawowym mówiła, że „obywatele pochodzenia rumuńskiego, którzy zapomnieli ojczystego języka” mogą posyłać dzieci tylko do szkół rumuńskojęzycznych, przy czym obywatelstwo ustalano na podstawie brzmienia nazwiska. W 1925 r. wprowadzono obowiązkowy egzamin z języka rumuńskiego dla wszystkich nauczycieli. Spowodowało to nie tylko zwolnienia z pracy, ale i zamykanie wielu szkół, w których wcześniej uczyli węgierscy nauczyciele (Fábian 2018: 174). W latach 30. edukacja w języku węgierskim jeszcze bardziej podupadła, gdyż wielu węgierskich uczniów z powodu kryzysu gospodarczego nie było w stanie opłacać czesnego w szkołach (Köpeci 1989: 590).

W 1933 r. Alexandru Vaida-Voievod przedstawił w parlamencie zasadę „*numerus valachicus*”. Zgodnie z jej założeniami większość zatrudnionych urzędników powinna być Rumunami, a językiem prowadzenia spraw miał być język rumuński. Początkowo projekt odrzucono, jednak w kolejnych latach zaczęto go w praktyce stosować. Przykładem jest tu ustawa z 1934 r. „o narodowej ochronie miejsc pracy”, w myśl której załogi przedsiębiorstw i firm miały się składać w 80% z Rumunów. Spośród osób zatrudnionych w sądownictwie narodowości rumuńskiej miało być 50%, a ponadto wśród kolejnych 20% zalecało się zatrudnienie takich obcokrajowców, którzy mieli rumuńskie żony i dzieci. W 1937 r. znany rumuński adwokat Istrate Micescu zaproponował zasadę „*numerus nullus*”. Pierwotnie miała ona dotyczyć przede wszystkim wykluczenia z palestry adwokatów narodowości żydowskiej⁵. Jednak Krajowy Związek Adwokatów rozszerzył ten

---

⁵ Problem dyskryminacji ludności żydowskiej w Rumunii istniał już wcześniej. Zgodnie z międzynarodowymi ustaleniami kongresu berlińskiego z 1867 r. Rumunia i Jugosławia miały stać się niezależnymi państwami. Jednakże jednym z warunków było uznanie równości praw wszystkich religii wyznawanych przez mieszkańców tych obszarów. W szczególności problemem była sytuacja ludności żydowskiej – w konstytucji rumuńskiej istniał zapis, że tylko ludność chrześcijań-

pomysł i jeszcze w tym samym roku zdecydował, że izby adwokackie mają składać się wyłącznie z rdzennych Rumunów. Tym samym zasada ta objęła również Węgrów. Natomiast wcześniej nie była realizowana nawet zasada „*numerus proportionalis*”. W 1936 r. w Siedmiogrodzie było 83 sędziów apelacyjnych narodowości rumuńskiej i 3 węgierskiej, 241 rumuńskich sędziów okręgowych i 13 węgierskich, 294 rumuńskich sędziów rejonowych i 40 węgierskich, 1745 urzędników sądów narodowości rumuńskiej i 233 węgierskiej, spośród 165 notariuszy tylko 4 było Węgrami (Fábián 2018: 178–179).

Po przyjęciu nowej konstytucji rumuńskiej w 1938 r. przyjęto również Statut Mniejszości Narodowych. Stwierdzano w nim m.in., że języka narodowości można używać w sądzie, jeżeli strona nie ma adwokata, w innych przypadkach trzeba postarać się o tłumacza. Ustalono też, że mogą istnieć szkoły narodowościowe, szkoły prywatne i kościelne, a rodzice mogą zdecydować o narodowości dziecka i wybrać dla niego szkołę. Zaprzestano rumunizacji nazwisk i zezwolono na zdawanie matury w języku mniejszości narodowej. Urzędnicy lokalni mieli obowiązek znać język mniejszości, można było więc używać języka węgierskiego w radach gmin. Zabroniono też ingerowania władz w przebieg nabożeństw. Przywrócono ponadto prawo do stosowania węgierskich nazw miejscowości. Obywatele, którzy nie znali języka rumuńskiego, mogli składać dokumenty w urzędach stanu cywilnego w języku narodowości, o ile załączyli uwierzytelnione tłumaczenie na język rumuński. Zezwolono na stosowanie flag i herbów stowarzyszeń obywatelskich. Ponieważ jednak statut nie był ustawą, to nie traktowano go jako obowiązującego źródła prawa (Fábián 2018: 180).

---

ska może uzyskać obywatelstwo. Z tego powodu niezależność Rumunii została faktycznie uznana dopiero w 1880 r., po tym, jak kraj ten zobowiązał się do likwidacji praw dyskryminujących ludność żydowską. Rumunia nie wywiązała się z tych zobowiązań. Pod koniec I wojny światowej spośród 270-tysięcznej grupy żydowskiej tylko 2 tysiące miało obywatelstwo, z czego 888 osób otrzymało ją w nagrodę za udział w wojnie w latach 1877–1878 (Fábián 2018: 167–168, za Tontsch 2004: 7).

Zakończenie

Po zjednoczeniu Siedmiogrodu z Rumunią liczba ludności węgierskiej na tym obszarze systematycznie spadała. Wpływ miało na to wiele czynników, np.:

- pod koniec 1918 r. żołnierze rumuńscy dokonywali wielu mordów i grabieży;
- po reformie rolnej majątki osób, które przeniosły się na Węgry, przeszły na własność państwa;
- zwalniano Węgrów z pracy z powodu niezłożenia przysięgi na wierność królowi i rządowi rumuńskiemu czy też z powodu nieznajomości języka rumuńskiego;
- uniemożliwiano Węgom podjęcie pracy poprzez pozbawianie ich obywatelstwa.

Szacuje się, że z powodu tych i wielu innych uwarunkowań w latach 1918–1925 z Rumunii uciekło na Węgry 197 035 osób. Część z nich zostało ulokowanych na zubożałych obszarach kraju. Niektórych przewożono pociągami towarowymi do Budapesztu, gdzie czasami przez lata mieszkali na bocznicach w wagonach kolejowych. Ponadto państwo rumuńskie ze swojej strony wspierało emigrację, przez co ok. 50 000 Węgrów wyjechało do Zachodniej Europy, USA i Ameryki Południowej⁶.

Socjalistyczna rzeczywistość powojennej Rumunii nie sprzyjała pielęgnowaniu języka i kultury mniejszości narodowych, chociaż Węgrzy włożyli wiele wysiłku w utrzymanie własnej tożsamości. Działania skierowane były zarówno na podtrzymanie kultury węgierskiej w ogóle, jak i na utrzymanie i rozwój lokalnych grup charakteryzujących się odmiennymi zwyczajami czy też specyficznymi formami języka (np. Seklerzy). Rozwinięto kulturę stosowania dawnego pisma karbowanego, spopularyzowano ludowe bajki i opowieści, powstały utwory literackie, dzięki którym ukształtował się m. in. archetyp Seklera.

Sytuacja diaspory węgierskiej poprawiła się po wejściu Węgiei i Rumunii do Unii Europejskiej, a także po uzyskaniu możliwości posiadania podwójnego, rumuńskiego i węgierskiego obywatelstwa.

---

⁶ <http://lexikon.katolikus.hu/M/magyars%C3%A1g%20Erd%C3%A9lyben.html> [dostęp: 20.03.2021].

Było to możliwe już od 1993 r. a po roku 2010 stało się to jeszcze łatwiejsze. W myśl ustawy z 2011 r. wnioskujący o obywatelstwo musiał udowodnić, że zna język węgierski, i złożyć przyrzeczenie przed upoważnionym urzędnikiem – burmistrzem na Węgrzech lub urzędnikiem miejscowej jednostki dyplomatycznej. Utrzymanie tożsamości poprzez pielęgnowanie ojczystego języka miało więc już znaczenie nie tylko kulturowe, ale stało się też kryterium administracyjnym, decydującym o tym, że ktoś jest obywatelem państwa węgierskiego.

Bibliografia

- BÁRDI N. (2008). A romániai magyar kisebbség a két világháború között. In: BÁRDI N., FEDINEC Cs., SZARKA L. (eds.) *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest: Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, pp. 90–97.
- BÁRDI N. (2013). Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről. *Spectrum Hungarologicum*, vol. 6. (2013).
- BÁRDI N., PÁL J. (eds.) (2016). *Székelyföld története 1867–1990, III. kötet*. Székelyudvarhely: MTA Bölcsészettudományi Kutatóintézet; Erdélyi Múzeum-Egyesület; Haáz Rezső Múzeum.
- FÁBIÁN Gy. (2018). A nemzeti kisebbségi jogok biztosításának alakulása Romániában 1918–2018, avagy „A gyulafehérvári ígéret megtagadásától a Minority SafePack ellenzéséig – 100 év romániai kisebbségjogi történet”. *Acta Univ. Sapientiae, Legal Studies*, vol. 7, no. 2 (2018), pp. 165–261.
- KOPYŚ T. (2006). *Oszkár Jászi. Z dziejów idei federalizmu w Europie Środkowej w latach 1900–1920*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- KÖPECZI B. (ed.) (1989). *Erdély rövid története*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- NAGY Sz. (2009). Kérdések a Székely Hadosztály történetéből. *Székelyföld*, vol. 13., no. 10 (2009), pp. 71–86.
- SZÉKELY L. (2014). Az erdélyi fiatalok mindennapi nemzettudata. In: SZÉKELY L. (ed.) *Magyar identitás határon innen és túl*. Budapest: Ifjúsági Szemle Alapítvány, pp. 5–14.
- VERESS E. (2020). Erdély 1919-ben: a magyar igazságszolgáltatástól a román igazságszolgáltatásig. *Erdélyi Jogélet*, vol. III, no. 02 (2020), pp. 150–161. <http://lexikon.katolikus.hu/M/magyars%C3%A1lg%20Erd%C3%A9lyben.html> [accessed 20 March 2021]

Abstract

Hungarians in Transylvania in 1918–1938. Fight for Land, Language and Identity

The paper presents events that took place in Transylvania in the years 1918–1938, i.e. the process of shaping the borders, including the little-known episode of the Seklersian Uprising, and the fate of the Hungarian diaspora, which fell within the Romanian state after the Treaty of Trianon. Members of the Hungarian minority continued to experience problems related to maintaining their own culture, including the right to speak their own language. The paper describes the methods of pressure and legal solutions that were to lead to the domination of the Romanian language in the areas inhabited predominantly by the Hungarian population. These were, among others, restrictions in offices and workplaces, the principle of “*numerus valachicus*”, gradual limitation of education in Hungarian or causing the impoverishment of the Hungarian community, which resulted in mass emigration.

Keywords

language rights, Transylvania, Seklers, national minorities, Trianon

Bio

Dr. hab. Karolina Kaczmarek is a researcher and lecturer in Hungarian Studies at the Institute of Applied Linguistics, Faculty of Modern Languages and Literatures, Adam Mickiewicz University in Poznań. Her current research interests include linguistics, textology, Polish-Hungarian translation and Polish-Hungarian cultural, historical and social relations.